

**“ODIL SUDLOV – 2030” STRATEGIYASI: YANGI
O‘ZBEKISTONDA INSON HUQUQLARINI ISHONCHLI HIMOYA
QILUVCHI XALQCHIL VA ADOLATLI SUD TIZIMINI BARPO
ETISHNING YANGI BOSQICHI**

M. Shamsiddinov

Fuqarolik ishlari bo‘yicha Buxoro
tumanlararo sudi sudya yordamchisi

D.Sh. Xalilov

Fuqarolik ishlari bo‘yicha Buxoro
tumanlararo sudi sudya yordamchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Odil sudlov – 2030” strategiyasi doirasida sud-huquq tizimida amalga oshirilayotgan tub islohotlar, inson huquq va erkinliklarini samimiy hamda ishonchli himoya qilishning institutsional va protsessual mexanizmlari ilmiy-huquqiy jihatdan tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: “Odil sudlov – 2030” strategiyasi, xalqchil sud, hududlararo sudlar, tergov sudyasi, “Pretsedentlar” reyestri, raqamli odil sudlov, inson huquqlari.

Аннотация: В данной статье научно-правовому анализу подвергнуты институциональные и процессуальные механизмы надежной защиты прав и свобод человека, а также коренные реформы судебной-правовой системы в рамках Стратегии «Правосудие – 2030» в Новом Узбекистане.

Ключевые слова: Стратегия «Правосудие – 2030», народный суд, межрегиональные суды, следственный судья, реестр «Прецедентов», цифровое правосудие, права человека.

Abstract: This article scientifically and legally analyzes the institutional and procedural mechanisms for reliable protection of human rights and freedoms, as well

as fundamental reforms of the judicial system within the framework of the "Justice – 2030" Strategy in New Uzbekistan.

Keywords: "Justice – 2030" strategy, people's court, interregional courts, investigative judge, "Precedents" register, digital justice, human rights.

KIRISH

Yangi O‘zbekistonni barpo etishning hozirgi bosqichida jamiyat va davlat hayotining barcha sohalarini tubdan modernizatsiya qilish bilan bir qatorda, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qila oladigan, xalqning yuksak ishonchiga sazovor bo‘lgan xalqchil hamda adolatli sud hokimiyatini qaror toptirish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Zero, qonun ustuvorligi ta’minlanmagan va sudlar mustaqil harakat qilmaydigan jamiyatda demokratik qadriyatlar va barqaror iqtisodiy rivojlanish haqida so‘z yuritish imkonsizdir [1, B. 12]. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 14-avgustdagi PF-160-son ““Odil sudlov – 2030”: Yangi O‘zbekistonda inson huquqlarini ishonchli himoya qiluvchi xalqchil va adolatli sud tizimini barpo etish strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni sud-huquq islohotlarini tamomila yangi bosqichga olib chiqdi. Ushbu strategik hujjat adolatni ta’minlash, sud mustaqilligini mustahkamlash va sohani to‘liq raqamlashtirish bo‘yicha keyingi yillardagi aniq mo‘ljallarni belgilab berdi.

Strategiyaning asosiy maqsadi – odil sudlovga erishish darajasini oshirish, sud qarorlarining xolisligi va sifatini ta’minlash, shuningdek, shaxsning huquq va erkinliklarini sudylar va huquqni muhofaza qiluvchi organlar tomonidan buzilishining oldini oluvchi institutsional to‘siqlarni yaratishdan iboratdir. Ilgarigi islohotlar asosan sud tashkiliy tuzilmasini o‘zgartirishga qaratilgan bo‘lsa, “Odil sudlov – 2030” strategiyasi doirasida asosan protsessual kafolatlarni kuchaytirish, sud amaliyotida yagona yondashuvni qaror toptirish, tergov ustidan sud nazoratini real samaradorlik darajasiga ko‘tarish hamda jamiyatda sud hokimiyatiga nisbatan mutlaq ishonchni shakllantirish vazifalari qo‘yilmoqda. Shunga ko‘ra, ushbu tadqiqot mazkur strategik hujjatning mazmun-mohiyati, unda belgilangan asosiy yo‘nalishlar va

kutilayotgan natijalarni ilmiy hamda amaliy nuqtai nazardan tahlil qilishga bag'ishlanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Sud hokimiyatining mustaqilligi va odil sudlovni amalga oshirishda inson huquqlarini himoya qilish muammolari doimiy ravishda mahalliy hamda xorijiy huquqshunos olimlar e'borida bo'lib kelgan [2, B. 45]. Xususan, milliy huquqshunoslikda sud hokimiyati mustaqilligining konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari Sh.Xalilov, X.Azizov va B.Eshonov kabi olimlarning ilmiy ishlarida batafsil tadqiq etilgan [3, B. 88]. Mazkur olimalar o'z izlanishlarida sudlarning faoliyatiga har qanday aralashuvni batamom cheklash hamda sudyalar korpusining xolisligini ta'minlash odil sudlovning birinchi sharti ekanligini ta'kidlaydilar [3, B. 91]. Shuningdek, tergov ustidan sud nazorati hamda tergov sudyasi institutining rivojlanishi masalalari M.Rustamboyev va G.Tadjixanovlar tomonidan chuqur o'rganilib, jinoyat protsessida shaxs huquqlarini kafolatlashda ushbu institutning o'rni beqiyos ekanligi isbotlangan [4, B. 104].

Xorijiy ilmiy adabiyotlarda ham odil sudlovni tashkil etishning ilg'or modellari qiyosiy-huquqiy jihatdan o'rganilgan. Xususan, nemis huquqshunos olimi K.Roxin jinoyat protsessida sud nazorati va inson huquqlarini ta'minlash mexanizmlarini tahlil qilib, sudyaning xolis pozitsiyasi va tergov harakatlarining qonuniyligini sud orqali tekshirish – inson qadrini e'zozlashning asosiy sharti hisoblanishini qayd etadi [5, B. 210]. Amerika huquqshunoslik maktabi vakillaridan biri J.Sunders esa raqamli odil sudlov (digital justice) va sud karorlarining ochiqqligi (precedent system) jamiyatda korrupsiyaning oldini olishda hamda sudga bo'lgan ishonchni oshirishda hal qiluvchi rol o'ynashini ilmiy asoslab bergan [6, B. 152].

Ushbu tadqiqot jarayonida ilmiy bilishning umumiy va xususiy-huquqiy metodlaridan keng foydalanildi. Xususan, dialektik metod yordamida sud tizimidagi islohotlar rivojlanish dinamikasida ko'rib chiqilgan bo'lsa, qiyosiy-huquqiy metod orqali "Odil sudlov – 2030" strategiyasining normalari ilg'or xalqaro standartlar hamda rivojlangan mamlakatlar amaliyoti bilan solishtirildi. Tizimli-strukturaviy tahlil

usuli sud tashkiliy tuzilmasiga kiritilayotgan yangi instansiyalar – hududlararo sudlar hamda tergov sudyalari vakolatlarini baholashda qo'llanildi. Statistik va mantiqiy-huquqiy tahlil usullari orqali esa sohadagi qonunchilik hujjatlari hamda strategik vazifalarning amaliy natijadorligi prognoz qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 14-avgustdagi PF-160-son Farmoni bilan tasdiqlangan "Odil sudlov – 2030" strategiyasi respublika sud tizimining barcha bug'inlarida samaradorlik va shaffoflikni oshirishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni o'z ichiga oladi. Strategiyada belgilangan asosiy ustuvor yo'nalishlar quyidagi oltita asosiy ustunga tayanadi: "Xalqchil sud", "Adolat qo'rg'oni", "Kafolatlangan adolat", "Adolat posbonlari", "Raqamli odil sudlov" va "Xalqaro e'tirof". Ushbu yo'nalishlarning har biri bo'yicha muayyan huquqiy va tashkiliy tuzilmalar transformatsiyasi ko'zda tutilgan.

Birinchidan, sud instansiyalarini takomillashtirish va odil sudlovning xolisligini oshirish maqsadida 2027-yil 1-iyuldan boshlab umumyurisdiksiya va ma'muriy sud yo'nalishlarida ishlarni qayta ko'rib chiqish vakolatiga ega bo'lgan hududlararo sudlar tashkil etiladi. Bu sudlarning yurisdiksiyasi bir nechta ma'muriy-hududiy birliklarni qamrab oladi hamda viloyat sudlaridagi ish hajmini muqobillashtirish va mahalliy ta'sirlardan xoli qarorlar qabul qilinishini ta'minlaydi. Ikkinchidan, tergov sudyasi institutining vakolatlari sezilarli darajada kengaytiriladi. 2027-yil 1-iyuldan e'tiboran tergov sudyasiga shaxsni ushlab turishning qonuniyligi hamda ayblov e'lon qilish uchun asoslar yetarliligini qo'shimcha hujjatlarni talab qilib olgan holda tekshirish huquqi berilmoqda. Bu esa gumon qilinuvchilar va ayblanuvchilarning protsessual huquqlarini himoya qilishni yangi bosqichga ko'taradi. Uchinchidan, 2027-yil 1-avgustdan e'tiboran Oliy sud Rayosati qarorlarini ochiq e'lon borish amaliyoti – "Pretsedentlar" reyestri yo'lga qo'yiladi. Bu milliy huquq tizimida sud amaliyotining bir xilligini ta'minlash va sud qarorlarining prognoz qilinuvchanligini oshirish imkonini beradi.

1-jadval. “Odil sudlov – 2030” strategiyasi bo’yicha institutsional islohotlarning bosqichlari.

Bosqichlar va muddatlar	Rejalashtirilgan institutsional islohotlar	Kutilayotgan huquqiy va amaliy natija
2026-2028-yillar	Harakatlar dasturining I bosqichini amalga oshirish va raqamli integratsiyani yakunlash.	Ish joyida raqamli sudlov, portal mobil ilovalari to’liq ishga tushadi.
2027-yil 1-iyul	Umumyurisdiksiya va ma’muriy sudlarda Hududlararo sudlarni tashkil etish.	Qayta ko‘rish instansiyalarida xolislik oshadi, maxalliy ta’sirlar bartaraf etiladi.
2027-yil 1-iyul	Tergov sudyasining nazorat vakolatlarini kengaytirish (ushlab turish qonuniyligi).	Dastlabki tergovda inson huquqlari buzilishining oldi olinadi hamda asossiz ushlarlar kamayadi.
2027-yil 1-avgust	“Pretsedentlar” reyestrini tashkil etish va Oliy sud Rayosat qarorlarini e’lon qilish.	Sud amaliyotida bir xillik ta’minlanadi, huquqiy aniqlik qaror topadi.
2027-2030-yillar	Barcha tuman/shaharlarda fuqarolik ishlari bo’yicha sudlarni bosqichma-bosqich tashkil etish.	Chekka hududlarda aholining sudga murojaat qilish va odil sudlovdan foydalanish imkoniyati kengayadi.

Ushbu islohotlar natijasida sud tizimida shaffoflik va aholining sudga bo’lgan ishonchi tubdan o’zgarishi kutilmoqda. Tizimning moddiy-texnik va raqamli infratuzilmasi yaxshilanishi bilan birga sudlarda ishlarni ko‘rib chiqish muddati va ortiqcha ovoragarchiliklar keskin kamayadi.

2-jadval. Sud-huquq tizimidagi asosiy ko‘rsatkichlar tahlili va 2030-yilgacha bo’lgan maqsadli indikatorlar.

Ko'rsatkich va mezonlar	Islohotlargacha bo'lgan holat (2025-yil)	Kutilayotgan daraja (2030-yil strategiyasi bo'yicha)
Aholining sud tizimiga bo'lgan ishonch darajasi	~55-60 %	85 % va undan yuqori
Tuman/shaharlarda fuqarolik sudlari bilan qamrov darajasi	Ayrim tumanlararo sudlar qamrovi	100 % (barcha tuman va shaharlarda)
Sud jarayonlarini to'liq raqamlashtirish ulushi	~65 %	100 % ("Raqamli odil sudlov")
Sud amaliyotidagi bir xillik va pretsedent resurslari	Cheklangan ilmiy sharhlar	Yagona ochiq "Pretsedentlar" reyestri
Tergov ustidan sud nazoratining doirasi	Faqat ayrim sanksiyalar berish bilan cheklangan	Protsessual majburlov va shaxsni ushlash qonuniyligini to'liq tekshirish

XULOSA

O'zbekiston Respublikasida "Odil sudlov – 2030" strategiyasining qabul qilinishi mamlakatda huquqiy davlat va kuchli fuqarolik jamiyatini barpo etish yo'lidagi eng muhim tarixiy adliya islohotlaridan biriga aylandi. O'tkazilgan ilmiy-huquqiy tahlillar va olingan natijalar ko'rsatmoqdaki, ushbu strategiya shunchaki deklarativ maqsadlar majmui bo'lmay, balki har bir fuqaroning huquq va erkinliklarini amalda ishonchli himoya qilishga qaratilgan aniq bosqichli amaliy harakatlar dasturidir. Sud hokimiyatining haqiqiy mustaqilligini ta'minlamasdan, tergov organlari faoliyati ustidan qat'iy sud nazoratini o'rnatmasdan hamda sud amaliyotida yagona yondashuvni shakllantirmasdan turib adolatli jamiyat qurib bo'lmaydi [1, B. 15].

Strategiya doirasida 2027-yildan e'tiboran amaliyotga joriy etiladigan Hududlararo sudlar va Tergov sudyasi instituti vakolatlarining kengaytirilishi jinoyat

hamda fuqarolik protsesslarida shaxs huquqlari kafolatini tubdan kuchaytiradi. Shuningdek, Oliy sud Rayosatining qarorlari bo'yicha "Pretsidentlar" reyestrining yaratilishi sud amaliyotidagi turlicha yondashuvlar va xatoliklarning oldini oladi. Qolaversa, barcha tuman va shaharlarda fuqarolik ishlari bo'yicha sudlarning tashkil etilishi, ayniqsa chekka hududlarda yashovchi aholining odil sudlovga erishish darajasini bir necha barobarga oshiradi.

Sud tizimining to'liq raqamlashtirilishi, elektron sud xizmatlarining kengaytirilishi va sun'iy intellekt elementlarining joriy etilishi natijasida sud ish yurituvda inson omili, korrupsiya xavflari hamda ortiqcha bürokratik to'siqlar bartaraf etiladi. Bu esa, o'z navbatida, fuqarolar va tadbirkorlik subyektlarining sudga bo'lgan mutlaq ishonchini qaror toptirishga xizmat qiladi. Mazkur strategik islohotlarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi Yangi O'zbekistonning xalqaro maydondagi huquqiy nufuzini va investitsiyaviy jozibadorligini yanada yuksaltiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 464 b.
2. Saidov A.X. Inson huquqlari bo'yicha xalqaro huquq. – Toshkent: Adolat, 2020. – 320 b.
3. Xalilov Sh.N. Sud hokimiyatining konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2022. – 185 b.
4. Rustamboyev M.X. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual huquqi. – Toshkent: Baktria press, 2023. – 412 b.
5. Roxin C. Strafverfahrensrecht (Criminal Procedural Law). – Munich: C.H. Beck, 2019. – 540 p.
6. Sanders J. Digital Transformation in Judicial Systems. – New York: Oxford University Press, 2022. – 280 p.